

Fr. Grivec | Ob svitu krščanstva

1. Zarja češke krščanske prosvete.

Ob svitu krščanstva je naslov najnovejši programatični knjigi češke književne in narodne zgodovine.¹ Za sedanji čas razkošno opremljena knjiga spada med najpomembnejše češke publikacije našega stoletja. Izdana je z namenom, da najnovejše znanstvene izsledke manj razširjenih in teže dostopnih strokovnih razprav slovesno razglasi širšim slojem češkega naroda. Ni strogo znanstvena, vendar pomeni ne le velik korak naprej, ne le razvoj, temveč prelom v češki zgodovinski, književno-zgodovinski in slavistični znanosti, velik preobrat v pojmovanju češke književne, kulturne in narodne zgodovine.

Pomenljivost tega izredno presenetljivega preobrata potrjujejo tudi moji doživljaji, ko sem v družbi čeških znanstvenikov raziskoval delo sv. Cirila in Metoda. Na znanstvenih potih in kongresih v Pragi in na Velehradu sem več desetletij doživel, kako so širši krogi češkega izobraženstva do konca zadnjega desetletja (do l. 1939) še globoko tičali v zastarelih predsodkih. Sv. Cirila in Metoda so imeli za vzhodno usmerjena apostola Moravske in Slovaške, predstavnika izključno vzhodnih tradicij in vzhodnega obreda,² v nasprotju z zahodno usmerjenim svetim Václavom, predstavnikom Češke v ožjem zgodovinskem in pokrajinskem pomenu. Ob proslavah tisočletnice mučeniške smrti sv. Václava (1929) so katoliški slavnostni govori in članki slavili zahodno smer sv. Václava v nasprotju z vzhodno smerjo sv. Cirila in Metoda ali kot dopolnilo one smeri; v tem smislu so govorili o svetováclavski in ciril-metodijski ideji. Po želji moravskih cerkvenih krogov sem (l. 1929) v olomuških in praških listih objavil članek o zvezi sv. Václava z dediščino sv. Cirila in Metoda, da bi premostil in ublažil pretirano pokrajinsko razločevanje in trenje.³ Pomenljivejši kot takšni članki pa so bili izsledki čeških slavistov o češčenju sv. Václava pri vzhodnih in južnih Slovanih ter o notranji zvezi tega češčenja z dediščino sv. Cirila in Metoda. A trajalo je nad deset let, preden je bil dokončno prebit led predsodkov, da so se znanstveni izsledki naposled mogli v dobi najhujšega razmaha sedanje svetovne vojne slovesno razglasiti širšemu občinstvu.

¹ Na úsvitu křesťanství. Z naší literární tvorby doby románské v století IX—XIII. Uredil zgodovinar Václav Chaloupecký s posebnim sodelovanjem slavista J. Vašica. Kot prevajalci latinskih čeških spomenikov so sodelovali klasični filologi: J. Ludvíkovský, B. Ryba, F. Stiebitz. Izdal Evropski literarni klub (ELK) v Pragi 1942. Vel. 8°, str. 294 + 12 slik na umetniškem papirju. Oprema, vezava in ovitek po načrtu O. Menharta.

² Celó priznani slavist V. Vondrák je tičal v predsodku, da se C. in M. nista prilagodila rimskemu obredu; ta predsodek ga je zelo oviral v reševanju važnih znanstvenih vprašanj.

³ Članek Myšlenka cyrilometodějská a svatováclavská je izšel najprej v olomuškem mesečniku Apoštolát sv. C. a M. 1929, 146—148, potem v praškem službenem Věstniku za proslavo tisočletnice sv. Václava in v nekaterih drugih listih.

Češka Akademija znanosti v Pragi je l. 1929. izdala slavnostni Sborník staroslovanských literárních památek o sv. Václavu a sv. Ludmile; uredil ga je J. Vajs, sodelovala sta N. Srebrjanskij (Moskva) in J. Vašica (takrat prof. v Olomucu, sedaj Vajsov naslednik v Pragi). Ta zbornik je odkril dokaze izredno živahnega češčenja svetega Václava v vzhodnem slovanskem bogoslužju v Ukrajini (Kijev) in med hrvatskimi glagolaši. O tem pričata dve književno nadpovprečni staroslovanski legendi in vzhodne slovanske bogoslužne molitve. Vse to pa dokazuje, da je slovansko bogoslužje in pismenstvo v dobi sv. Václava živelo tudi na čeških tleh ne le kot slabotna »nežna sobna rastlina« (kakor je pisal V. Jagić l. 1913), temveč kot globlje ukoreninjena dediščina sv. Cirila in Metoda. Vajs je ugotovil (v Sborníku na str. 5), da je treba dotedanje mnenje slavistov »o prvi dobi slovanske liturgije v Češki popraviti, ker poteka deloma iz pomanjkljivega poznavanja virov, deloma pa ima morebiti korenine v strankarski strasti«.

Velik korak naprej je napravil praški slavist M. Weingart z obširno razpravo o starejši slovanski svetováclavski legendi v znanstvenem Svatováclavském sborníku I, 1934, str. 863—1088. Ocenil je dotedanje znanstvene raziskave o legendi in ugotovil, da ima legenda veliko književno in zgodovinsko vrednost kot prvo izvirno delo češke književnosti in kot prvi češki zgodovinski spis — torej kot začetek domačega zgodovinopisja in češke književnosti.

Iz Weingartovega pregleda dotedanjega znanstvenega dela o predmetu in iz napadov nanj vidimo, koliko ovir je morala resnica še premagati.

Poleg mnogih čeških zgodovinarjev je nasprotno mnenje branil zlasti slavist V. Vondrák, Slovencem dobro znan po podobnem stališču glede frisinških spomenikov. Omahoval je sem in tja, nazadnje pa obtičal v nejasnosti. L. 1890 je v poročilih (Sitzungsberichte) dunajske Akademije znanosti v razpravi Altslovenische Studien trdil, da se glagolsko pismenstvo po propadu Moravske na čeških tleh ni moglo nadaljevati in da sv. Václava »popolnoma po nedolžnem« spravljajo v zvezo s slovanskim bogoslužjem. Dve leti pozneje je v poročilih iste Akademije sicer trdil, da je bila stsl. legenda sv. Václava pisana na čeških tleh; to je ponovil še l. 1903. A že naslednje leto je v knjigi o Kijevskih listih (najstarejši slov. prevod rimske maše) trdil nasprotno, da namreč na čeških tleh v prvi polovici 10. stol. ni bilo slov. bogoslužja in da je bila legenda sv. Václava napisana med južnimi Slovani; v tem mnenju je vztrajal. Tako je ravnal tudi v drugih težjih vprašanjih, n. pr. o frisinških spomenikih. Iz tega očitno vidimo, da v zapletenih spornih vprašanjih ni zanesljiv vodnik. A zanj je posebno značilno, da se brez potrebe predaleč spušča v najtežja sporna vprašanja, ki jih bistroumnejši slavisti obravnavajo le z največjo previdnostjo in s primernim pridržkom.

Med zgodovinarji je V. Novotný, pisec obširne zgodovine češkega naroda, še do l. 1929 vztrajno trdil, da sv. Václav ni imel nobenih stikov s slovansko liturgijo in književnostjo. Zgodovinar J. Pekař in slavist F. Pastrnek sta se (v začetku našega stoletja) bolj približala resnici, a odločilni slovanski viri še niso bili dovolj preiskani. Omenjeni slavnostni zbornik cerkvenoslovanskih virov o sv. Václavu (Češka Akad. znanosti 1929) je dal trdnejšo podlago in pobudo za raziskavanje v pravi smeri. Po tej poti je šel Weingart, a naletel je na velik odpor. Zlasti ostro ga je napadel brnski slavist

B. Havránek v Časopisu Matice moravske 1935, 341—362, in 1936, 243—256. Pokazalo se je, da Weingart kot slavist še ni imel dovolj veljave, ki bi bila potrebna za zmago njegovih dognanj. Napadali so ga ne toliko zaradi njegovih osnovnih trditev, temveč gledé metodičnih in manjših vprašanj. L. 1936 je bil na Velehradu mednarodni znanstveni kongres, posvečen spominu sv. Cirila in Metoda. Izmed čeških slavistov sta sodelovala Vajs in Vašica. Na programu je bilo tudi predavanje M. Weingarta, a ta je zaradi preostrih literarnih bojov živčno tako obolel, da se kongresa ni mogel udeležiti. Predsedstvu kongresa je pisal, da bi se ob kongresu rad sestal s piscem tega članka in se z njim razgovoril o ciril-metodijskih znanstvenih vprašanjih. (Veliki učenjak ni doživel zmage svojih pomenljivih izsledkov; umrl je pre zgodnje smrti 12. jan. 1939 kot žrtev svojih uspehov v 49. letu svojega življenja). Vajs in Vašica sta tedanje stanje znanstvenega vprašanja dobro poznala, a zaradi tedanjih sporov med češkimi slavisti pravilna rešitev še ni toliko dozorela, da bi jo bili mogli na Velehradu s primernim poudarkom razglasiti. Navzoči Čehi iz Češke ter Slovaki so deloma še vztrajali v tradicionalnem pojmovanju o razliki med duhom sv. Václava ter sv. Cirila in Metoda.

Češki zgodovinarji in slavisti so po vsem tem na osnovi nove ocene staroslovenskih in latinskih virov o sv. Václavu še enkrat preiskali vse vprašanje. Resni časi so pospeševali resnobo in objektivnost. Naposled so na koncu leta 1939 že v dobi protektorata objavili dokončno dozorele znanstvene ugotovitve. Zgodovinar V. Chalupický (do l. 1939 univerzitetni profesor v Bratislavi, potem v Pragi) je z zgodovinskega stališča še enkrat strokovno pregledal vse zadevne slovanske in latinske vire. Bogato žetev svojih izsledkov (skoraj 500 tiskanih strani) je objavil v ogromnem drugem delu II. zvezka Svatováclavského sborníka (na koncu l. 1939). Slavistična vprašanja je pregledno in kritično ocenil J. Vašica, že od leta 1929 J. Vajsov sodelavec v tem vprašanju, od l. 1936 pa njegov naslednik na univerzitetni slavistični stolici v Pragi. Svoje znanstvene izsledke je deloma objavil že l. 1929, in v naslednjih letih. Širšemu občinstvu jih je razglasil po češkem radiu v začetku l. 1940 in v drobni (32 strani) knjižici Slovánská bohoslužba v českých zemích (Praga 1940).

Led je bil prebit, vprašanje razčiščeno. Češki zgodovinarji in slavisti so z obsežnimi strokovnimi znanstvenimi deli končno premagali prejšnje predsodke ter pokazali sv. Václava in dediščino sv. solunskih bratov med Čehi v presenetljivo novi luči. A ogromno in daljnosežno znanstveno delo širšemu občinstvu ni bilo dovolj dostopno in samo še ni moglo doseči preobrata v javnem mnenju. To naj bi dosegla knjiga Na úsvitu křesťanství, izdana v najresnejših zgodovinskih dneh, podprta z vsem vplivom Evropskega literarnega kluba v Pragi.

Knjiga torej ni prenačljiva. Vse je dvakrat preudarjeno in pregledano. Izbor urednika V. Chalupického in glavnega sotrudnika J. Vašica je srečno zadet. Oba sta si z znanstvenim delom pridobila toliko ugleda, da moreta z vso veljavo nastopiti pred širšim občinstvom. V ostrih znanstvenih prepirih nista bila prizadeta; zato moreta popolnoma nepristransko in stvarno predložiti odločilne znanstvene uspehe. Po položaju in prejšnjem mišljenju se vzajemno dopolnjujeta. V. Chalupický je bivši svobodomislec nekoliko socialistične smeri; J. Vašica je kot katoliški duhovnik bogoslovno izobražen, povrh pa še priznan slavist. Oba sta znana po lepem slogu, ki razodeva smisel za lepo književnost in umetnost ter ju veže s književniki umetniške besede.

Urednik V. Chalupický po svoji preteklosti ni osumljen kot enostranski pristaš čeških krščanskih tradicij. Svitanje češke krščanske zarje

slavi kot nekaj konvertit. Zato s svojim zgledom in pisanjem olajšuje pravilno preusmerjenje tistim, ki bodo ob čitanju te knjige morali odložiti protikatoliške predsodke in se kot člani češke narodne skupnosti sprijazniti s katoliškimi svetniki češke krščanske zarje. To posredovalno vlogo vrši ne le z zgledom, temveč tudi z izražanjem. Pozna se mu namreč, da na katoliških verskih tleh ni prav trden in domač. Rad poudarja boj za slovansko liturgijo proti nasprotnim odlokom rimskih papežev in pripoveduje, da so se celo češki husiti in protestanti vnemali za narodnega sv. Václava in za dediščino sv. Cyrila in Metoda, ne da bi pri tem zatajili svoje protikatoliško stališče; trdili so namreč, da to ni rimsko, temveč čisto vzhodno in narodno krščanstvo. Pri tem mu včasih uide tudi kakšen neprimeren izraz ali stavek. Pisatelja legende o svetem Václavu imenuje klerikalni legendist (str. 10). Stališča katoliške cerkve glede slovanske liturgije ne predstavlja dovolj točno. Zdi se, da čudežev ne pojmuje pravilno. A tega mu ne moremo preveč zameriti. Končno celó z manj primernim izražanjem daje zgled, da more tudi manj katoliško usmerjen izobraženec stvarno ceniti katoliške kulturne vrednote. Pri vsem tem pa njega in njemu sorodne bralce izredno resna doba sili k objektivnosti in stvarnosti.

Še prikupnejšo spretnost dokazuje Chalupický s tem, da kot urednik tako pomembnega zbornika razodeva razumevanje tudi za slavistična vprašanja ter čut za umetnost in lepo književnost, kar je posebno pokazal v 12 strani obsežnem predgovoru (5—16 str.), nekoliko pa tudi v uvodih in opombah k prevodom latinskih spomenikov. Vse te uvode in opombe je namreč spisal urednik. Le uvod k legendi o sv. Vojtehu je napisal F. Stiebitz.

Predgovor glasno priča o urednikovih pisateljskih zmožnostih; bil bi v čast tudi književnemu ali umetnostnemu zgodovinarju. Najstarejšo dobo češke književnosti, namreč od 9. do 13. stoletja, duhovito naziva romansko, ker po duhovni strukturi spada v isto vrsto s stavbarstvom, kiparstvom in slikarstvom romanske dobe. S tem je pojasnjen podnaslov knjige: Iz našega književnega ustvarjanja romanske dobe od 9. do 13. stoletja. V knjigi je zbran le važnejši del književnega ustvarjanja te dobe, namreč staroslovanske in latinske svetniške legende sv. Cyrila in Metoda, sv. Ludmily, sv. Václava, sv. Prokopa in sv. Vojteha, predvsem kot književni umetniški spomeniki, a tudi kot zgodovinski viri češkega krščanskega jutra. Glavni namen knjige je, predstaviti književni in kulturni pomen teh spomenikov, predloženih v modernem češkem prevodu. Vsi sotrudniki so si prizadevali, da bi v uvodih in prevodih predstavili in posredovali prvotno književno toploto teh spomenikov, da bi mogli še danes čutiti utrip češkega srca iz one davne dobe. Poleg ostankov romanskega slikarstva in stavbarstva so ti književni spomeniki priče, kako je na ustvarjajočo češko dušo deloval oni silni prevrat v političnem, kulturnem in gospodarskem življenju, z ene strani odvrnitev od staroslovanskega poganstva, z druge pa prisvojitve grško-rimske izobrazbe, posredovane po pokristjanjenju. Knjiga podaja življenjepise prvakov češkega krščanstva, legende o čeških svetnikih, napisane na čeških tleh, od čeških ali vsaj slovanskih pisateljev. Češke svetniške legende so pač tudi zgodovinski vir, a urednik jih označuje kot nekake duhovne viteške romane z zgodovinskim jedrom. Čeprav so mnoge pisane v latinskem jeziku, vendar v njih še danes čutimo utripe češkega srca. V tem soglasju čeških cerkvenoslovanskih in latinskih

legend se očitno razodeva, kako plodovito in srečno se je Metodova dedščina na čeških tleh srečavala z latinskimi zahodnimi vplivi. Prvaki tedanje izobrazbe so obenem znali latinsko in cerkvenoslovansko, uporabljali latinske in slovanske vire, kar daje presenetljivo novo merilo za oceno verodostojnosti in duha teh spisov.

Urednik v predgovoru krepko poudarja, da so začetki češke književnosti spojeni z delovanjem sv. Cirila in Metoda. Nov in čudovit pojav je, da se je v jeziku, pravkar izoblikovanem po sv. Cirilu in dvignjenem na oltar, začela z močnim poletom ustvarjati nova samostojna književnost. Zato smemo v tem smislu reči, da so jedro krasne knjige vzorni prevodi staroslovanskih (in obenem čeških) književnih spomenikov z uvodi in opombami profesorja J. Vašica, ki v sebi združuje priznано strokovno slavistično znanje in tankočutno poznavanje lepe književnosti.

Staroslovanski književni jezik je sv. Ciril izoblikoval na osnovi makedonskega narečja. A na moravskih tleh se je staroslovanska književnost prilagodila moravskemu (slovaškemu, češkemu) narečju in iz njega sprejela nekoliko besed. Še bolj se je v začetku 10. stoletja prilagodila češkemu narečju ne le s privzemanjem besed, temveč nekoliko tudi v glasoslovju. Zato sedanja češka jezikoslovna in književnozgodovinska znanost to vejo cerkvenoslovanskega pismenstva smatra za začetek češke književnosti. Pričujoča knjiga šteje sem tudi staroslovenska življenjepisa sv. Cirila in Metoda, pohvalni govor sv. Cirilu (ter skupni pohvalni govor sv. Cirilu in Metodu). Tukaj bi mogel kdo ugovarjati, da je bil stsl. Cirilov življenjepis bržda napisan v Panoniji ter da sta oba življenjepisa in pohvalna govora proizvod makedonskega učenca (ali makedonskih učencev) sv. blagovestnikov. V ohranbo urednikovega stališča pa smemo z njim reči, da se makedonsko narečje od tedanjega češkega ni bolj razločevalo, kakor se danes ločijo razna češka narečja. To je bil vsem tedanjim Slovanom skupni književni jezik, ki je v vseh budil narodno zavest, sproščeval moči narodove duše in pripravljajl podlago za poznejšo narodno književnost. Iz tega bi pa seveda sledilo, da bi stsl. Žitje Metodija, zlasti Žitje Konstantina s sorodnimi spisi skupno s stsl. prevodom sv. pisma smeli smatrati tudi za začetek slovenske književnosti, ne sicer v Miklošičevem, marveč v širšem smislu, kar za nas ni nepomembna stvar.

V soglasju s programom pričujoče češke knjige je Vašica prevajl in pojasnil stsl. življenjepise sv. Cirila, sv. Metoda, sv. Ludmile, dve stsl. legendi sv. Vavlava; temu je dodal še stsl. mučeništvo sv. Vita, praškega zavetnika, stsl. pohvalo sv. Cirilu in stsl. liturgične speve na praznik sv. Vavlava. Vsi ti prevodi in uvodi z opombami so takó po lepi književni obliki kakor po strokovni znanstveni točnosti na višku, da jih z enakim užitkom bere jezikoslovec, zgodovinar in ljubitelj lepe besede. Književna oblika stsl. spomenikov je vzorno ocenjena in predstavljena.

Pravilna ocena lepe književne oblike je pomenljiva ne le za umetniško književno zgodovino, marveč tukaj celó za zgodovinsko zna-

nost v ožjem pomenu, deloma tudi za jezikoslovno znanost. To se je izkazalo zlasti ob prvi stsl. legendi sv. Vavla. Slavist M. Weingart je dokončno odkril njeno umetniško vrednost. J. Vašica v uvodu k prevodu (str. 68) priznava to Weingartovo zaslugo; legendo označuje kot proizvod pravega umetnika, ki je zgodovinsko resnico in preprostost svojega sloga znal spojiti s silo in krasoto dovršenega književnega izražanja. Glavni urednik pa piše (str. 9), da je njena umetniška vrednost v spojitvi dramatične razgibanosti s preprostim neposrednim čustvom očividca pod dojmom groznega dogodka. V tem se očitno razodeva, da je sv. Vavla imel v svojem spremstvu književno izredno izobraženega duhovnika, Metodovega učenca (vsaj posredno), vnetega za knežjega pokrovitelja. Širjenje češčenja sv. Vavla v slovanskem bogoslužju v Ukrajini in na jugu v tej zvezi zgovorno priča, da je bil sv. Vavla slovanski liturgiji in književnosti iskreno naklonjen. Od tod pa v zvezi z drugimi zgodovinskimi dokazi sklepamo nazaj na Borivojev in Ludmilin knežji dvor. Ocena lepe književne oblike je pospešila in olajšala odločilno važne zgodovinske ugotovitve. Kar smo še pred petimi leti smatrali le za nekoliko verjetne legende (da je Metod krstil češkega kneza Borivoja i. dr.), je danes že vsestransko dokazana zgodovinska resnica z daljnosežnimi posledicami za češko književno in narodno zgodovino.

Stsl. legenda o sv. Vavlu je jedro vsega dokazovanja in v tem pomenu odločilno važni spomenik češke književnosti in zgodovine, enako odličen po umetniški obliki kakor po trezni zgodovinski vsebini. Ta legenda pa je po jeziku in po zgodovinski zvezi nujno spojena s sv. Cirilom in Metodom. Sv. blagovestnika torej dosledno spadata v okvir češke književne in narodne zgodovine. Doslej smo se premalo zavedali izredno pomenljivega dejstva (tudi v tej češki knjigi je premalo poudarjeno), da sta sv. Ciril in Metod v nekem bolj svojstvenem pomenu češka blagovestnika in prosvetitelja kot panonska in moravska. Panonija in Moravska sta bili že pred prihodom sv. Cirila in Metoda pokristjanjeni, vladala sta jima že krščanska kneza. Nasprotno pa je bil češki vladujoči knez Borivoj šele po Metodu pokristjanjen. Sv. Metod je torej odločilno posegel v češko zgodovino. Češki knežji dvor pa je v zahvalo za krščansko vero in prosveto naklonil zavetje izgnanim Metodovim učencem in njihovi književnosti. Po tej zgodovinski zvezi spadata tudi stsl. žitji Konstantina (Cirila) in Metodija v okvir češke književne in narodne zgodovine, torej tudi v okvir slavnostne češke knjige. Razen teh dveh žitij je prof. Vašica sprejel v knjigo tudi stsl. pohvalo sv. Cirilu (str. 55 do 58) kot vzorec staroslovenskega govorniškega sloga v lepo zaokroženi obliki in z neposrednim izrazom toplega čustva. Izpustil pa je skupni stsl. pohvalni govor sv. Cirilu in Metodu.

Kakor pri oceni starejše slovanske Vavlavove legende in Cirilove pohvale tako Vašica tudi pri drugih stsl. spomenikih z večim peresom opozarja ne le na zgodovinsko vsebino, marveč tudi na književno obliko. Posebno hvali veliko umetniško vrednost in svojstvenost sloga stsl. Žitja Konstantina v nasprotju z običajnimi bizantinskimi svetniškimi legen-

dami (str. 19). Vendar je še premalo opozoril na književno vrednost tega žitja ter na pesniško obliko 1. in 7. poglavja Žitja Metodija. Glede ŽK še ni mogel uporabiti N. van Wijkove književne ocene (DS 1942, 313 s).

Glede izbire in ocene zgodovinskega in književnega gradiva bi mogel kdo imeti pomisleke. Knjiga se po svojem programu omejuje na češke svetniške legende. A vendar objavlja in ocenja pesniško govorniško pohvalo sv. Cirilu in liturgične speve na praznik sv. Václava. Zato je škoda, da ni omenjena še druga češka poezija romanske dobe. To bi ne bilo niti preobširno niti pretežno. Saj spadajo v to dobo samó tri cerkvene pesmi: 1. Hospodine, pomiluj, 2. Svatý Václave, 3. Ostrovska pesem (Slovo do sveta stvorenje). V kontekst razpravljanja o slovanskih liturgičnih spevih na praznik sv. Václava bi prav primerno spadala staročeška pesem Svatý Václave (v staročeškem jeziku) in pesniški vzdih Hospodine, pomiluj (spajanje cerkvene slovanščine in češčine). Dozdeva se, da je tu odločevala prevelika strokovna natančnost profesorja Vašica. On se namreč nerad dotika vprašanj, ki jih ni samostojno proučil. Morebiti se mu zdi, da vprašanje o teh spevih še ni dovolj razčiščeno. Glede objave pohvale sv. Cirilu pa je morebiti odločevalo dejstvo, da je imel Vašica prevod že prej pripravljen (izdal ga je že l. 1927); skupnega pohvalnega govora sv. Cirilu in Metodu pa doslej še ni prevedel.

Prevod stsl. Žitja Konstantina (Cirila) in Žitja Metodija ter opombe so vredne pozornosti. Saj izražajo mnenje strokovnjaka, ki je skrbno proučil in samostojno ocenil vse dosedanje delo na tem nelahkem področju. Zlasti obilno je uporabil moje latinsko delo o teh dveh žitjih, objavljeno *Acta Academiae Velehradensis* 1941 (ocena je v Bog. Vestniku 1942, 201 in v GMD 1942, 101), kakor sam omenja na str. 243 i. dr. Po primerjanju njegove uporabe bi mogli približno ugotoviti, katera dognanja so po njegovem mnenju dokončno veljavna. Glede mojega latinskega dela pravi na str. 18, da je v njem strnjena in kritično ocenjena dosedanja literatura; njegovi prevodi in opombe pa po uporabi dosedanjih uspehov pomenijo še en korak naprej. Naj dodenem nekaj pripomb.

Vašica je dobro zadel slog in smisel govorniško bogoslovnega 1. poglavja ŽK. V začetku 3. poglavja v prevodu pesniških sanj mladega Konstantina (Cirila) prevaja stavek o izbiri neveste: Izberi si ženo in pomočnico »vekem (po starosti) ti rovnou«. Pri tem se pravilno sklicuje na 1. Mojzesovo knjigo 2, 20. A po primerjanju s tem mestom v hebrejskem izvirniku in v grškem prevodu je očitvidno, da stsl. s'vr'st' tukaj ne pomeni starost, marveč vrstnico v smislu podobnosti, primernosti. Pravilni prevod je: »Izberi si družico in pomočnico, primerno sebi.« Tako ima tudi slovenski svetopisemski prevod. — V 4. poglavju je omenjeno Cirilovo iskanje pradednih časti. Vašica (str. 244) opozarja, da so to izražanje doslej vsi napačno prevajali in da je edino pravilen moj prevod; pradedne časti pomenijo Adamovo dostojanstvo pred grehom. V istem poglavju je stavek: »Tako se je učil vseh (umetnosti), kakor da bi se ene same izmed njih učil.« Vašica pa prevaja: »Kakor se ni učil niti eden izmed njih.« Napaka je razvidna iz konteksta in iz primerjanja z Gregorijem Naz., po katerem je ta misel deloma posneta. — V začetku 9. poglavja ŽK beremo, da je Ciril prišel k Hazarom skozi »Meotsko (Azovsko) jezero in Kapijska vrata Kavkaških gor«. Kapijska vrata razlagajo mnogi kot staro mesto Panticapaeum v Azovski morski ožini, sedanji ruski Kerč. Vašica pa odločno trdi, da so to Kapijska vrata med vzhodnim Kavkazom in Kapijskim morjem pri Derbentu (str. 246). — V 10. poglavju ŽK je res verjetno, da znamenje v nasprotju z Abrahamovim znamenjem (obrezo) pomeni krst, kakor pojasnjuje V. str. 246. Zanimiva je tudi njegova pripomba na isti strani, da »po s'vr'stiju Adamovu« (ŽK 10) pomeni zakonsko zvezo (ženitev); prej (l. 1927) je to prevel z izrazom doba. — Glede nameravane poti sv. Cirila in Metoda v Rim omenja po mojih opombah (str. 248) mnenje ruskih slavistov,

da sta ta namen imela že pri odhodu iz Carigrada. Toda to mnenje izrečno navajam kot trditev ruskih slavistov, ki jih ne moremo dolžiti prevelike naklonjenosti Rimu. Sam od sebe bi tega ne zapisal. Ruski slavisti pa na ta način razlagajo izredno prijaznost do Rima, kakršno očitno in obilno razodevajo stsl. viri in ki je v očitnem nasprotju s tedanjim carigrajskim in zlasti Fotijevim stališčem.

V težkih vprašanjih o prevodu bogoslužnih knjig, o obrambi slov. bogoslužja, o naslovu apostolik, o času posvetitve Cirilovih učencev (febr. 868) i. dr. soglaša z menoj. S tem so mnoga važna vprašanja dokončno rešena. Vašica je prej trdil, da je sv. Ciril rimsko liturgijo, t. j. rimski mašni obred šele v Rimu l. 868 prevel na slovanski jezik in da je tam dobil grški prevod tako imenovane liturgije sv. Petra, ki mu je služil za podlago. (O tem sem poročal v GMD 1940, 60—62.) Iz priznanja, da so bili Cirilovi učenci posvečeni že februarja l. 868 in da so peli nove maše v slovanskem jeziku najkasneje prve dni meseca marca, pa nujno sledi, da je moral biti slovanski prevod rimske maše pripravljen že prej. Sveta brata namreč nista prišla v Rim pred 15. decembrom 867. Za prevod ter za prepise slovanske maše in za vaje v Rimu ni bilo časa. Torej je morala biti rimska mašna knjiga že prej prevedena. Kje? Brez dvoma v Panoniji. Tako tudi najlažje razložimo panonizme v Kijevskih listih, t. j. v najstarejšem rokopisu slovanske maše rimskega obreda. Ta ugotovitev je izredno važna za našo zgodovino in za slavistiko.

Zelo zanimivo razlaga V. Cirilove redovne obljube v Rimu (str. 249). Vzhodne meniške obljube imajo dve stopnji. Ciril je najprej napravil obljube prve meniške stopnje, potem pa druge. To pomeni, stsl. stavek, da je »svēt k svētu sprejel«, svēt pomeni tukaj redovno pogodbo, obljubo, ne pa luč, kakor smo doslej prevajali. Zelo zanimivo in nekoliko verjetno. A to mesto bo treba še natančneje preiskati.

Podobno zanimiv je prevod Žitja Metodija. Opombe pa so prekratke. Mnogo važnih zgodovinskih vprašanj je izpuščenih. O vsebini in obliki znamenitega obširnega 1. poglavja ŽM bi pričakovali več pojasnil. Dobro je pojasnjeno (str. 249), kdo so tovariši krivovercev, obsojenih na 6. cerkvenem zboru (l. 680); tukaj je treba doslovno vzeti stsl. izraz, ki pomeni zborovalce, t. j. udeležnike krivoverskih zborov l. 638 in 639. V drugem poglavju (str. 47) ne morem soglašati s prevodom: »(Bog je) povzdignil na visoko stopnjo našega učitelja Metodija.« Izraz povzdignil ni srečno izbran. V 1. pogl. ŽK je isti izraz v podobni zvezi prevedel: spodbudil (našega učitelja). Takó mora biti tudi v ŽM 2; zaradi miselne zveze stsl. dobri čin ne more pomeniti visoko stopnjo, temveč dobro prizadevanje. V naštevanju Metodovih kreposti (isto poglavje) se stsl. jarost ne sme prevesti z izrazom gnev (hněv), temveč: odločnost (srčnost, ostrost, strogost). — V 8. poglavju prevaja stsl. prvi nastolnik — prvi namestnik; prevod zbuja pomisleke. V Hadrianovem pismu slovanskim knezom (l. 869) je deležnik preiskavši (Metodija) preveč svobodno razvezal in s tem zabrisal pravi smisel. V bistvu se pridružuje moji razlagi tega pisma. Zaradi odločilne važnosti te poslanice bi pričakovali več pojasnil (str. 250); tu bi bilo treba omeniti besedilo iste poslanice v pohvalnem govoru sv. C. in M.

V opombi k 12. poglavju ŽM (str. 251) naj bi omenil, da je papež Janez VIII. leta 880 Metodovo pravovernost in slov. bogoslužje potrdil ne le s pismom Svetopolku, temveč natančneje še v posebnih poglavjih (capitula), izročenih sv. Metodu. V ŽM 12 se brez dvoma navaja vsebina teh »poglavij«. K 15. poglavju ŽM o prevajanju cerkvenih spisov na slov. jezik bi bilo treba opomniti, da spisi sv. očetov, ki so tam omenjeni, morejo pomeniti med drugim tudi govore in življenjepise cerkvenih očetov. Pri tem bi morali bolj upoštevati stsl. zbornik Glagolita Clozianus; za pravilno umevanje ŽK, ŽM ter tedanje panonske in moravske zgodovine je ta stsl. zbornik zelo pomenljiv.

V opombah k pohvali sv. Cirilu (str. 253) nepravilno pojasnjuje misel, da sv. Ciril napolnjuje (dopolnjuje) ostanke sv. Petra in Pavla. Ostanki

pomenijo isto kakor nekoliko prej (ostanki sv. Pavla) v istem govoru, namreč število pokristjanjenih vernikov, nikakor pa ne telesne svetniške ostanke (relikvije).

V prevodih stsl. virov in v opombah k njim je prof. Vašica podal toliko zanimivega, da ne morem vsega posebej ocenjati. Slavisti in zgodovinarji ga bodo morali upoštevati, čeprav ne bodo v vsem soglašali. Poleg nespornih vrednot je vmes tudi nekaj dvomljivih in netočnih. Mnoga vprašanja so še sporna.

V. Chaluppecký je kot zgodovinar bolj zanesljiv v zgodovinskih kakor v slavističnih vprašanjih. O češki veji csl. književnosti trdi (str. 60), da je bila čilejša in plodovitejša kakor bolgarska. Zdi se mi, da je to nekoliko pretirano; ne vem, če bi Vašica to podpisal. Ne smemo prezreti, da so najodličnejši Metodovi učenci pribežali v Bolgarijo (Makedonijo). — Delovanje sv. C. in M. v Bolgariji se mu ne zdi neverjetno (str. 268), ker je imela tedanja Bolgarija na severozahodu skupno mejo z Moravsko; meja je bila približno ob pogorju Matre na razvodju Donave in Tise. — Po pričevanju latinske češke legende sv. C. in M. (spisane na čeških tleh okoli l. 973.) sklepa (str. 269), da je slov. bogoslužje okoli l. 973. še živelo v Češki, Moravski, Slovaški, Krakovu, Šleziji, Gornji Lužici in v bivši Kocljevi Panoniji; v nekaterih teh pokrajin so (po mojem mnenju) mogli životariti le še majhni ostanki. — Po isti legendi ima za verjetno (269), da je Ciril najprej sam po svojem nagibu odpotoval v Rim; Metod pa da je nekaj časa še ostal v Moravski. Potem pa je dobil papeževo povabilo; tedaj je odpotoval tudi Metod in se med potjo ustavil pri Koclju (Ch. netočno trdi, da o tem poroča Ž. Metodija). — Netočno piše o Metodu kot panonskem in moravskem nadškofu. Zgodovinski viri poročajo, da so v Rimu obe politični pokrajini strnili skupaj v eno — panonsko cerkveno pokrajino (nadškofijo). Še l. 873 imenujejo rimski viri Metoda panonskega nadškofa. Moravski naslov mu dajejo šele potem (879), ko je Panonijo že več let imel dokončno zasedeno (od l. 874) salzburški nadškof.

Glede obreda slovanskega bogoslužja piše Vašica pravilno, da sta se sv. C. in M. gotovo že v Panoniji prilagodila rimskemu obredu. A poleg tega so tu ali tam slov. bogoslužje opravljali po vzhodnem (bizantinskem) obredu. Nadaljevale so se deloma še grške cerkvene tradicije; verjetno je, da je celo sv. Václav znal (nekoliko) grško (str. 258). Iz tega sledi, da izražanje slovanski obred, ki se v knjigi trajno ponavlja, ni dovolj točno, marveč zelo dvoumno. Zaradi točnosti je treba razločevati slovansko bogoslužje rimskega in vzhodnega obreda; govoriti smemo o slov. bogoslužju, ne pa o slov. obredu.

Naj dodenem še kratko opombo o terminologiji. V knjigi se za stari csl. jezik dosledno rabi naziv staroslovanski. Ta naziv dosledno rabi tudi J. Vajs. Ruski, ukrajinski in srbski slavisti priznavajo, da je pravilen. Ime starocerkvenoslovanski so romanski in slovanski slavisti odklonili, ker takšna trojna sestavljenka nasprotuje duhu teh jezikov.

Programatična češka knjiga pod uredništvom dveh tako priznanih strokovnjakov, enega zgodovinarja, drugega slavista, podaje v dovolj poljudni obliki najnovejša zgodovinska in slavistična dognanja, zadnjo besedo znanosti na takó važnem področju. V celotnem sestavu slovanskih in latinskih virov izpod peres staročeških piscev se ti spomeniki vzajemno osvetlujejo in podpirajo. Nedvomno je, da so pisci latinskih legend o čeških svetnikih skrbno uporabljali staroslovenske vire in da so jim bili ti v obilici na razpolago. Po vzajemni zvezi je obenem potrjena njihova pristnost in starost. Vobče se vsa ta skupina stsl. in latinskih virov predstavlja v presenetljivo novi luči. Prejšnji zgodovinarji in slavisti so se premalo ozirali na sedaj dokončno dognano zgodovinsko

resnico, da je cerkvenoslovanska književnost in tradicija v 10. stoletju na čeških tleh krepko živel.

Med latinskimi spisi se po vsebini, duhu in dovršeni književni obliki zlasti odlikuje Kristianova legenda o sv. Václavu in Ludmili, napisana ob koncu 10. stoletja. Njena starost in verodostojnost je trdno dognana in razjasnjena. Češki menih Kristian pa je v tej legendi spretno uporabil druge latinske in slovanske legende; sledovi uporabljenih virov se v njej dobro razložijo. S tem je dana trdna osnova za oceno starosti in zgodovinske vrednosti drugih virov; v tem okviru je potrjena nepretrgana zveza z Metodovo dediščino. Slovansko bogoslužje v benediktinskem samostanu v Sazavi pod vodstvom sv. Prokopa (v 11. stoletju) torej ni osamljen pojav, kakor se je doslej mislilo. Latinska legenda o sv. Prokopu ima manjšo književno, a večjo načelno vrednost, ker dokazuje, da je Prokopov duh živel še v 12. stoletju. Naposled so češki zgodovinarji dognali, da je bil tudi sv. Vojteh kot praški nadškof (ob koncu 11. stoletja) naklonjen češkim slovanskim tradicijam.

Vse te izsledke je slavnostna češka knjiga vplela v zgodovino češke književnosti; v novi pregledni celoti strinja presenetljivo pomenljiva znanstvena dognanja. Češkemu narodu oznanja, da v češkem jeziku, v češki književni in kulturni zgodovini nepretrgano žive neminljive vrednote s konca 9. stoletja.

2. Zarja slovenske književnosti.

Ob neslutenem preobratu v pojmovanju češke književne in narodne zgodovine se tudi začetki naše književnosti in krščanske prosvete predstavljajo v novih jasnejših obrisih. Zarja naše književnosti ni osamljena; spremlja jo svitanje krščanske prosvete v sosednih deželah, kakor pričajo tudi rimski viri.

Rimski papež Hadrian II. je leta 869 in 870 sv. Metoda pooblastil za misijonstvo v Panoniji in Moravi ter ustanovil panonsko nadškofijo; s tem je Panonijo in Moravsko združil v eno cerkveno pokrajino, v skupno panonsko nadškofijo. Zato rimski viri ne poznajo razlike med Moravsko in Panonijo. S posebno toploto prežeta Italija (Rimska) legenda o sv. Cirilu obsega pod imenom Moravske tudi Panonijo, ker piše o stanju pred ustanovitvijo panonske nadškofije. Poslanice papeža Janeza VIII. leta 873 pa dosledno govore le o panonski nadškofiji in o panonskem nadškofu, celó tam, kjer izrečno omenjajo, da je Metod nadškof Svetopolkove kneževine. Isto skupnost so čutili tudi Cirilovi in Metodovi učenci; prehajali so iz Moravske v Panonijo in obratno, kjer so bili bolj potrebni in kjer so bile ugodnejše okoliščine. V letih med l. 868 in 873 so bili zbrani v Panoniji; tu je bilo tedaj glavno ognjišče njihovega misijonskega in književnega dela. Na koncu l. 873 ali v začetku l. 874 se je Metod trajno umaknil v Moravsko; z njim so šli tudi nekateri panonski učenci. Zveza s Panonijo in Karantanijo s tem ni bila pretrgana. Sedemletno (od l. 866 ali 867 do 873) uspešno delovanje v Panoniji je zapustilo trajne sledove. Panonski Cirilovi in Metodovi učenci

so deloma ostali v Panoniji in se prilagodili cerkveni upravi salzburške nadškofije; z njimi je v Panoniji ostal tudi del Metodove dediščine.

Ne da se dokazati, da je bilo slovansko bogoslužje po Kocljevem padcu in po Metodovem odhodu kar hipoma docela zatrto. Velika oddaljenost Salzburga v tedanjih prometnih razmerah ni dajala možnosti za takó strogo nadzorstvo, da ne bi mogel kakšen slovenski duhovnik v skritem naselju slovansko maševati in pri delitvi zakramentov slovansko moliti. Po izgonu Metodovih učencev iz Moravske ter po opustošenju Svetopolkove kneževine in Panonije so se posamezni Metodovi učenci zatekli v Karantanijo. Tja so bili preneseni ostanki Metodove dediščine. V tem smislu priznavam omejeno verjetnost zgoraj navedene trditve V. Chalupeckega, da je v 10. stoletju v bivši Kocljevi Panoniji (in Karantaniji) še živelo slovansko bogoslužje. Še očitneje pa so ostanki Metodove dediščine živeli v tistih molitvah in veroučnih govorih, kjer je tudi rimska cerkev priporočala rabo ljudskega jezika. A ta dediščina se nikakor ni mogla ohranjati le po ustnem izročilu, marveč po pismenstvu. To dokazujejo frisinški spomeniki. Njim se namreč po soglasni sodbi prvih slavistov poznajo sledovi književnih vplivov cerkveno-slovanskega jezika in glasovni znaki, da so bili kdaj zapisani v glagolici. Drugi frisinški spomenik pa tudi po vsebini in po književnem izražanju neizpodbitno priča, da se je mogel izoblikovati in ohranjati le po natančnem glagolskem zapisku, dokler ni bil naposled okrnjeno prenesen v zbornik frisinškega škofa in s tem rešen propada.

Frisinški spomeniki pričajo, da niti salzburški niti za njimi frisinški misijonarji niso Metodove dediščine docela zavrgli. Profesor Franc Ramovš izrečno poudarja, »da je delavnost Metodovih učencev rodila živahnejšo pripravljenost nemških misijonarjev med Slovenci v Karantaniji«. ⁴ Še bolj pa so morali salzburški duhovniki v Panoniji gledati, da ne bi odbili domačega prebivalstva; zato so iz Metodove zapuščine sprejeli in porabili molitve in sestavke za osnovni verski pouk, kolikor so bili porabni v okviru latinskega bogoslužja. Tako se je ohranil frisinški slovenski spovedni nagovor z očitnimi sledovi Cirilovih in Metodovih oblik.

Metodova dediščina v Panoniji in Karantaniji nikakor ni mogla tako čilo živeti kakor v Češki. A prenos II. frisinškega spomenika v latinski rokopisni zbornik po narekovanju iz glagolskega rokopisa priča, da so nekateri duhovniki še okoli l. 980 znali brati glagolske rokopise. To ni malenkost. En sam glagolski rokopis nikakor ne zadostuje za ohranjanje takšne kulturne tradicije v tako težkem in svojstvenem črkopisu. A tudi vsebina in značilne oblike II. frisinškega spomenika so umevne in razložljive le v zvezi z drugimi sorodnimi spisi. V Karantaniji je bilo torej še na koncu 10. stoletja več glagolskih rokopisov. Torej so v dobi, ko je glagolska književnost med Čehi cvela, v Karantaniji životarili vsaj ostanki Metodove dediščine. Vobče si težko predstavljamo, da bi bila čila glagolska književnost strogo zaprta v češke meje in da ne bi nič prodirala v sosedne pokrajine, zlasti tja, kjer je

⁴ F. Ramovš in M. Kos, Brižinski spomeniki (1937) 8.

ta književnost pred nekaj desetletji še cvetela, in ko je istočasno živela tudi na jugu (Bolgarija, Srbija in hrvatsko Primorje).

Mnogi glagolski rokopisi po glasoslovni obliki in po besednem zakladu pričajo o neki zvezi češke in karantansko-panonske glagolske književnosti. Najstarejši rokopis slovanske maše rimskega obreda, tako imenovani Kijevski listi, po svojem glasoslovju razodeva, da je bila njegova predloga spisana na čeških tleh v 10. stoletju. A poleg čeških glasoslovnih vplivov srečujemo tu značilni panonski slovenizem: *rěsnotiv'n'* (resničen). Morebiti je v tej obliki ohranjen znak, da je to bogoslužje prevel Ciril v Panoniji, kakor sem omenil zgoraj v opombah k novemu češkemu prevodu Ž. Konstantina. Še večkrat se *rěsnotiv'n'*, *rěsni* in *rěsnotivi* (resničen) ponavlja v glagolskem bogoslužju v čast sv. Cirilu, posebno v ljubljanskem rokopisu glagolskega brevirja. Glasoslovni znaki in poudarjanje češkega naroda pričajo, da je bila predloga te službe božje zapisana na čeških tleh v prvi polovici 10. stoletja. A zapisana je bila na podlagi panonskih rokopisov stsl. Žitja Konstantina (Cirila), ali pa so te rokopise prepisovali panonski rojaki. Starejša zgodovinska zveza (v 9. stol.) pa namiguje, da je bilo stsl. Žitje Konstantina spisano v Panoniji in da torej ta književno oblikovno dovršeni spis v širšem smislu spada v rodovnik slovenske književnosti.

S Panonijo je zvezan tudi spovedni pouk Sinajskega evhologija ne le po panonskoslovenski molitvi, ki je vanj uvrščena, temveč tudi zato, ker v okvir tega spovednega pouka spadajo frisinški spomeniki, predvsem frisinški spovedni nagovor (II. fris. spomenik). Bistroumne R. Nahtigalove opombe potrjujejo, da ima II. frisinški spomenik znake iste Cirilove in Metodove dediščine kakor Sinajski evhologij. Obenem pa je ta spomenik na podobni višini književne dovršenosti kakor najznačilnejši izvirni oddelki Sinajskega evhologija in 1. poglavje Žitja Metodija.

Dragocena R. Nahtigalova dognanja o Sinajskem evhologiju in moji skromni izsledki o II. frisinškem spomeniku so naposled močno potrjeni po izvirnem govoru Clozovega-Kopitarjevega glagolita. J. Kopitar je l. 1836 izdal knjigo **Glagolita Clozianus**. S tem imenom zaznamuje star glagolski zbornik, rokopis iz 11. stoletja na podlagi prvotne predloge iz 9. stoletja. V zborniku je razen prevodov iz spisov grških cerkvenih očetov ohranjen vsebinsko in oblikovno izredno močan izviren govor. Vsi znaki kažejo, da je duhovni oče tega govora sv. Metod. Govor strogo poučuje slovanske kneze in velikaše, naj dosledno po veri živé in skrbé, da bodo tudi njihovi podložniki spolnjevali krščanske zapovedi, zlasti glede družinskega življenja.

Strogi opomini knezom, naj skrbé za spolnjevanje krščanskih zapovedi glede družinskega življenja (proti razporokam in prešuštvu), prav zanimivo pojasnjujejo dopisovanje kneza Koclja s papežem. Izvirni glagolski govor priča, da je Kocelj ravnal po strogem Metodovem naročilu. Kar smo imeli prej le za verjetno domnevo, je s tem govorom potrjeno kot zgodovinska resnica. Z druge strani pa ta govor potrjuje zvezo II. frisinškega spomenika s Cirilovo in Metodovo dediščino.

Posebno značilna vez je misel duhovne malomarnosti, ki nosi vso govorniško zgradbo II. frisinškega spomenika; ta misel namreč utemeljuje, zakaj frisinški nagovor tako naglaša spodbudni zgled svetnikov. Obenem je izvirni glagolski govor zelo soroden Žitju Konstantina, 1. poglavju Žitja Metodija in nekoliko tudi Sinajskemu evhologiju. Po zgodovinski zvezi z ene strani osvetljuje Kocljevo kneževanje in potrjuje njegovo zgodovinsko podobo, predstavljeno v knjigi Slovenski knez Kocelj (1938), z druge strani pa spada tudi v okvir Rastislavove in Svetopolkove Moravske. Torej veže razne pokrajine Metodovega delovanja in različne spomenike njegove dediščine,⁵ osvetljuje našo davno zgodovino in književnost.

Najstarejši spomeniki slovenske književnosti so mnogotero združeni z dediščino sv. Cirila in Metoda, po skupni dediščini pa tudi z davno in poznejšo zgodovino sosednih narodov. Dosledno s temi davnimi stiki je odkrivanje one češke dobe pomenljivo tudi za našo zgodovino in sedanjost. Odkritja češke in slovenske znanosti se vzajemno dopolnjujejo in osvetljujejo. Škoda je, da zaradi oviranih mednarodnih znanstvenih stikov nismo mogli vzajemno izkoristiti istočasnih odkritij. Za češko znanost bi bilo zelo koristno, če bi bila mogla porabiti Nahtigalove opombe k Sinajskemu evhologiju ter slovenske izsledke o II. frisinškem spomeniku in o izvirnem govoru Clozovega (Kopitarjevega) glagolita. Naposled pa je vzajemna neodvisnost pomenljivih odkritij močan dokaz za njihovo pravilnost; neodvisna vzporednost vzajemno se osvetljujočih dognanj ni brez pomena in ne brez nekega mikavnega čara.

Mikavna vzporednost ni omejena le na vsebino dognanj, temveč sega tudi v metodo in način znanstvenega dela. Češka jezikoslovna in zgodovinska znanost je šele po oblikovni književni oceni staroslovenske svetovaclavske legende in sorodnih spisov končno prebila led predsodkov in utrla pot resnici. Tankočutnost za prej neslutene utripe češkega srca tako v staroslovenskih kakor v istočasnih latinskih legendah je utrla pot daljnosežnim znanstvenim odkritjem o izvoru, virih, verodostojnosti in duhu teh spomenikov. Pri teh odkritjih so sodelovali in se znanosti pridružili še književniki lepe besede in umetniki, da so skupno z znanstveniki svojim rojakom s tem večjim poudarkom predstavili zarjo češke prosvete in književnosti. Vrh tega so uspešno porabili tudi vsebinsko (ideološko) bogoslovno merilo. Glede stsl. Žitja Konstantina in Žitja Metodija ga je obilno uporabil J. Vašica na podlagi mojih razprav.

V naših bolj malenkostnih razmerah teh meril nismo še dovolj uporabili. Naše najstarejše spomenike smo gledali večinoma le z jezikoslovnega in slovniškega ter zgodovinskega (paleografskega) stališča. Podobni smo bili dijakom, ki zaradi slovniških in slovarskih težav ne občutijo lepote grških in latinskih klasikov. R. Nahtigal je že opozoril, da je treba gledati tudi na vplive zgodovinskega in kulturnega okolja.

⁵ Obširneje sem to pojasnil v razpravi: Clozov-Kopitarjev glagolit v slovenski književnosti in zgodovini. Izšla bo v Razpravah Akademije znanosti I, 1943.

To imenuje filološko gledanje⁶ (v nasprotju z ožjim slovniškim, etimološkim gledanjem). Uspešno ga je uporabil v opombah k Sinajskemu evhologiju, kjer upošteva psihološko in kulturnozgodovinsko izrazoslovje (DS 1942, 311).

Pri reševanju uganke II. frisinškega spovednega nagovora in sorodnih spisov moramo po zgledu čeških slavistov uporabljati tudi književno oblikovno merilo; poleg tega je po opominu ruskega slavista N. Nikoljskega treba rabiti tudi ideološko, t. j. vsebinsko (bogoslovno) merilo. Saj književna zgodovina že od nekdaj načelno uporablja obojno merilo. S tem dvojnim merilom lahko doženemo, da ima II. frisinški spomenik samostojno književno vrednost v isti vrsti s samoniklim govorom Clozovega-Kopitarjevega glagolita, z Žitjem Konstantina in Metodija ter z jedrom Sinajskega evhologija.

Začetki slovenske književnosti se ne morejo meriti s češko cerkvenoslovansko prosveto 10. in 11. stoletja. A zveza s Cirilom in Metodom zaradi tega ni prav nič manjša; v nekem pomenu je celó tesnejša. Drugemu frisinškemu spomeniku je namreč vtisnjen pečat Metodove osebnosti.

Ohranjena sta torej dva Metodova govora, namreč drugi frisinški odlomek in izvirni govor Clozovega zbornika. Prvi je zaradi prilagoditve okviru rimskih obrednih predpisov le v širšem smislu Metodov. Ker je namenjen za pouk preprostega ljudstva, zato se je Metod v njem prilagodil tedanji panonski govorici; še bolj se je besedilo prilagodilo slovenskemu narečju po stoletni rabi in pri prenosu v zbornik frisinškega škofa. To je najstarejši spomenik naše književnosti. Drugi govor pa je naslovljen na panonske in moravske velikaše in kneze 9. stoletja. Njegova vsebina je natančneje ohranjena v kar najstarejši obliki cerkvenoslovanskega jezika; s tem nudi važno merilo za presojanje II. frisinškega spomenika in sorodnih spisov.

Najnovejši izsledki čeških zgodovinarjev in slavistov pričajo o velikem razmahu češke prosvete in csl. književnosti v 10. stoletju. Slovenski slovstveni spomeniki 9. in 10. stoletja daleč zaostajajo za začetki češke prosvete. Vendar imajo to prednost pred Čehi, da so pisani v domačem slovenskem narečju in uglajeni po vplivu cerkvenoslovanskega književnega jezika, dočim je češko csl. slovstvo 10. in 11. stoletja pisano v cerkvenoslovanščini z maloštevilnimi češkimi primesmi. Obenem se razodeva tudi neka vzporednost s češko prosveto one dobe. Naši spomeniki namreč kljub majhnosti pričajo o nenavadni izrazni moči tedanjega slovenskega jezika, kakor je lepo povedal dr. A. Breznik v Domu in svetu 1929, 217: »Ustaviti bi se imel (slovstveni zgodovinar) že ob frizinških spomenikih, iz katerih nam prvikrat in zadnjikrat zablešči moč in čistota besednega zaklada. Potem se nam jezik odmakne za 400 let in, ko odgrnemo spomenike 15. stoletja, je jezik že pokvarjen.« V razpravah o frisinških odlomkih sem dovolj dokazal, da je slovenski jezik v najstarejših spomenikih slovenske besede, zlasti v II. frisinškem odlomku, tako osupno zableščal po zaslugi sv. Cirila in Metoda; saj je

⁶ Stesl. študije (1936) 18 s.

II. frisinškemu spomeniku tudi v vsebini vtisnjen pečat njunih osebnosti. Po teh ugotovitvah je pomen frisinških spomenikov še večji, kakor je povedal dr. A. Breznik v navedeni vzorni označbi.⁷

Po zgledu Evropskega literarnega kluba naj se zganejo vrhovi našega izobraženstva in se zavedo, da so nova znanstvena odkritja pomenljiva za vse sloje našega ljudstva. Brez odlašanja je treba revidirati pojmovanje o začetkih naše književnosti in prosvete — ob svitanju jutranje zarje.

⁷ Dr. A. Breznikova označba je važna tudi zato, ker v njej rabi pravilni izraz frizinški. To nazivanje najstarejših spomenikov slovenske besede bo pač prej ali slej obveljalo. Po izgovarjavi lahko pišemo frizinški, po resničnem zgodovinskem imenu pa frisinški. Nesrečno skovani brizinski naziv pa opustimo!

Severin Šali

Deklici

Spominčice zoriš v očeh,
nebo sinjine vanje tke,
pomladni ljubi te nasmehe,
vsak dan te z zarjami ospe.

Sanjava zreš v svoj rožni vrt,
kjer srcu slavček poje,
in slak, na vrtnico oprt,
budi ti sanje v dvoje.

Zdaj še te mesečina snubi,
pokrita z biseri zvezdá,
in jutro čaka, da s poljubi
očesi ti odpre iz sna.

O dnevi tvoji — svetle jase,
kjer maj počiva v soncu skrit,
in čas željá ti ovčke pase,
v vonjave rožnih ur ovit.